

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Економіка сфери обслуговування

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань	24 «Сфера обслуговування»
Спеціальність	242 «Туризм»
Освітній рівень	Перший (бакалаврський)
Освітня програма	Міжнародний готельно-ресторанний бізнес

Статус дисципліни	базова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Завідувач кафедри
туризму

Олена СУЩЕНКО

Харків
2020

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри туризму
Протокол № 1 від 28.08.2020 р.

Розробники:
Тимошенко К.В., к.е.н., доц. кафедри туризму

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

1. Вступ

Туризм - це складне соціально-економічне явище, яке є не лише економічною діяльністю, але й засобом міжрегіонального та міжнародного культурного обміну, способом подолання різних видів криз.

Туристична діяльність - це не тільки надання послуг з організації подорожей, але й джерело доходу держави, багатьох галузей її економіки. Туризм має величезний вплив на такі ключові сектори економіки, як транспорт, послуги готелів та ресторанів, торгівля, будівництво, споживчі товари та багато інших аспектів, що є рушійним каталізатором соціально-економічного розвитку. Таким чином, ВВП деяких країн майже повністю генерується туристичним трафіком. Туризм має високий "мультиплікативний" ефект і є "значенням коефіцієнта опосередкованого впливу на галузі, пов'язані з туризмом". Тоді чітке планування обсягів виробництва і споживання туристичної продукції, а також супутніх товарів і послуг не є основним завданням місцевої влади, їх функції зводяться до підтримання сприятливого інвестиційного середовища в цілому. Відсутність підвищеної уваги до туристичної галузі в цьому випадку може привести до негативних наслідків, якщо окремо не провадиться аналіз і оцінка сукупного впливу функціонування підприємств на економіку регіону та національну економіку, причому необхідні прогнози як на короткостроковий, так і довгостроковий період.

Навчальна дисципліна "Економіка сфери обслуговування" є нормативною навчальною дисципліною та вивчається згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього рівня "бакалавр" спеціальності 241 "Готельно-ресторанна справа" для всіх форм навчання.

Мета навчальної дисципліни:

Метою вивчення дисципліни "Економіка сфери обслуговування" є формування здібностей самостійно мислити, приймати управлінські рішення, виконувати комплексні економічні розрахунки на рівні підприємств туризму.

Курс	2	
Семестр	2	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	24
	семінарські, практичні	24
Самостійна робота		102
Форма підсумкового контролю	Іспит	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Пререквізити	Постреквізити
Основи туристичної діяльності (історія туризму; основи підприємництва у галузі туризму)	Світове господарство та міжнародні економічні відносини
	Організація туристичних подорожей
Географія туризму	Готельний бізнес
Навчальна практика «Університетська освіта»	

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Знання інформаційного забезпечення процесу управління туристичними підприємствами	навички з виявлення проблеми в управлінні підприємствами туристичної індустрії; здійснювати збір необхідної інформації та приймати оптимальні управлінські рішення
Знання, вміння та навички щодо системи та методів організації виробництва продукції та надання послуг підприємствами сфери обслуговування	навички забезпечення практичних рішень залежно від особливостей господарської діяльності у сфері індустрії сфери обслуговування, вміння обирати найбільш відповідні засоби і методи управління підприємством
Знання, вміння та навички щодо формування людського капіталу туристичного підприємства	здатність щодо планування і визначення необхідної кількості персоналу для роботи в турфірмі; вміння визначати вплив різних чинників на розвиток кадрового потенціалу туристського підприємства
Знання, вміння та навички щодо технології розробки та реалізації управлінських рішень, використовуючи знання економіки сфери послуг	вміння визначати доцільність застосування економічних та організаційних методів управління; здатність забезпечувати розвиток персоналу з метою підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

ЕКОНОМІКА ТУРИЗМУ ТА ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Тема 1. Економічні основи туристичної діяльності

1.1. Важливість туризму для економіки

Туризм як економічне поняття. Економічні особливості туристичної діяльності. Сутність поняття «економіка туризму». Сектор туризму. Валовий прямий економічний вплив туризму. Наслідки туристичної діяльності. Опосередковані наслідки. Індуковані наслідки. Відвідувач як категорія. Економіка відвідувачів. Відвідувальні пункти.

Значення туризму для економіки країни. Фактори сприяння збільшенню подорожей. Туристичні галузі. Особливості сфери обслуговування та її вплив на економічний розвиток.

1.2. Індустрія туризму

Поняття індустрії туризму. Туризм як комерційна діяльність. Економічні переваги туристичної галузі. Ланцюжок вартості туристичної галузі. Особливості туристичного попиту. Конкурентоспроможність країн у туризмі. Глобальні стандарти споживання туристичних послуг. Переваги туризму.

Тема 2. Туристичний ринок та особливості його функціонування

2.1. Особливості ринку туристичних послуг

Сучасний туристський ринок, його особливості. Суб'єкти туристичного ринку. Об'єкти туристичної діяльності. Туристичний продукт, його характеристики. Мотивація подорожей туристів. Зовнішні та внутрішні чинники туристичної мотивації. Причини подорожей. Особливості туристичних послуг, їх види.

2.2. Туристичний попит

Поняття туристичного попиту, його особливості. Поняття сегментації туристського ринку. Критерії сегментації туристського ринку: географічні, соціо-демографічні, психолого-поведінкові. Типи попиту на туристичні послуги. Зміни у попиті. Чинники, що впливають на рівень попиту у туризмі.

2.3. Туристична пропозиція

Поняття туристичної пропозиції. Основні елементи та детермінанти туристичної пропозиції. Структура туристичної пропозиції. Сезонний характер туристичної пропозиції.

Тема 3. Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі

3.1. Сутність та визначення поняття підприємства сфери обслуговування.

Поняття підприємства сфери обслуговування та основні засади його функціонування.

Поняття підприємства як первинної економічної ланки виробничої сфери. Цілі та напрями діяльності підприємства.

3.2. Класифікація підприємств сфери обслуговування.

Класифікація підприємств. Види та організаційні форми підприємств в Україні, їх загальна характеристика. Туристичні оператори. Туристичні агенти. Комерційні підприємства надання туристичних послуг.

3.3. Зовнішнє середовище і внутрішнє середовище підприємства сфери обслуговування.

Підприємство як відкрита система, вплив зовнішнього оточення на діяльність підприємства. Складові зовнішнього середовища господарювання підприємств. Складання переліку зовнішніх погроз та можливостей. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Чинники зовнішнього середовища.

Тема 4. Основні й оборотні фонди підприємства сфери обслуговування.

4.1. Основні фонди підприємства сфери обслуговування, їх класифікація і структура

Основні фонди як складова виробничих фондів, їх роль у здійсненні процесу виробництва продукції або надання послуг. Поняття та характеристика об'єкту основних фондів. Склад основних фондів відповідно до сучасних стандартів. Класифікація та структура основних фондів.

4.2. Спрацювання та амортизація основних фондів

Методи оцінки вартості основних фондів. Первісна, переоцінена, залишкова, ліквідаційна вартість; вартість, що амортизується. Справедлива вартість. Індексація основних фондів. Фізичне та моральне старіння основних фондів. Види морального зносу основних фондів. Амортизація основних фондів. Норми амортизаційних відрахувань.

10.3. Суть та значення оборотних фондів та фондів обігу підприємств сфери обслуговування. Структура оборотних коштів.

Оборотні кошти. Оборотні фонди. Сутність та склад фондів обігу підприємства. Аналіз структури оборотних коштів туристичних підприємств.

Тема 5. Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування

5.1. Сутність, структура і принципи організації виробничого процесу.

Основна мета організації виробництва. Оптимальне управління виробництвом. Складові виробничої системи. Елементи виробничого процесу. Принципи організації виробничого процесу.

5.2. Форми організації виробництва

Тип виробництва. Форми організації виробництва. Види спеціалізації на виробництві. Типи кооперації.

5.3. Сутність і структура виробничої програми туристичного підприємства. Принципи та етапи розробки виробничої програми туристичного оператора.

Виробнича програма туристичного підприємства та порядок її формування. Основні розділи та техніко-економічні показники виробничої програми. Ресурсне обґрунтування виробничої програми. Система контролю за виконанням виробничої програми підприємства

Тема 6. Витрати підприємства та собівартість туристичного продукту

6.1. Особливості туристичного продукту

Туристичний продукт, його відмінності від інклюзивних та пакетних турів. Матеріальні та нематеріальні компоненти туристичного продукту. Досвід подорожі та особливості сприйняття туристичного продукту.

6.2. Компоненти туристичного продукту, які формують його собівартість

Інтегральна продукція, «безкоштовні» або «громадські» товари, додаткові послуги додаткові послуги. Основні функції туристичного продукту. Компоненти туристичного продукту.

6.3. Формування собівартості туристичного продукту

Поняття собівартості. Класифікація витрат за окремими ознаками. Постійні і змінні витрати. Прямі й непрямі витрати. Основні та накладні витрати. Граничні витрати. Групування витрат за економічними елементами. Кошторис витрат. Групування витрат за статтями калькуляції.

6.4. Планування діяльності підприємств розміщення та харчування туристів.

Програма експлуатаційної діяльності підприємства розміщення туристів. Місткість об'єкта розміщення. Пропускна спроможність готелю. Планування випуску продукції підприємств харчування.

Змістовий модуль 2

ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Тема 7. Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку

7.1. Роль ціни в туризмі

Цінова конкурентоспроможність як чинник туристичної конкурентоспроможності. Змінна ціна. Чутливість туристичного продукту до ціни, чинники чутливості.

7.2. Цінова стратегія

Співвідношення ціни та якості туристичного продукту. "Правильна" ціна. Фактична ціна. Психологія цін. Стратегії ціноутворення. Вплив типу ринку на стратегію ціноутворення. Ціноутворення в "чотири Р". Розробка стратегії ціноутворення залежно від етапів життєвого циклу туристичного продукту. Фактори, які впливають на цінові стратегії.

7.3. Цінова політика

Фактори, що впливають на цінову політику. Ціна як індикатор якості туристичного продукту. Туристичне ціноутворення, його особливості. Беззбиткове ціноутворення.

Тема 8. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства сфери обслуговування

8.1. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства сфери обслуговування

Поняття та види прибутку підприємства. Валові надходження, валовий дохід та валовий прибуток: сутність, показники, порядок розрахунку. Поняття фінансового результату діяльності підприємства. Відображення фінансових результатів підприємства

8.2. Механізм розподілу прибутку підприємства сфери обслуговування

Порядок визначення різних видів прибутку на підприємстві. Джерела формування прибутку підприємства. Напрями використання прибутку.

8.3. Оцінка фінансового стану підприємства сфери обслуговування

Сутність та критерії економічної ефективності. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства. Система показників рентабельності. Оцінка соціально-економічної ефективності виробництва. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства.

Тема 9. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств сфери обслуговування

9.1. Інвестиції у туристичній діяльності

Інвестиції в туристичну галузь. Типи інвесторів у туристичній галузі. Процес інвестування в туризм. Оцінка ділового середовища. Особливості інвестування у великі проекти в туризмі. Туристичні оператори як суб'єкти інвестування у туризмі.

9.2. Інновації у туристичній діяльності

Поняття інновацій та інноваційного процесу. Вплив інновацій на розвиток туризму. Соціальне значення інновацій. Види інновацій у туризмі. Фактори, що впливають на інноваційний розвиток туризму. Основні сфери інновацій у туристичній галузі. Управління інноваціями в туристичній галузі.

9.3. Інноваційні процеси на туристичних підприємствах

Відмінності між традиційним та інноваційним підходом в організації управління DESTINATIONAMI. Зміни у сприйнятті туристичного напрямку та організації управління DESTINATIONAMI. Особливості впровадження інновацій у туристичних напрямках.

Тема 10. Економічна безпека підприємства сфери обслуговування

10.1. Поняття про економічну безпеку підприємства сфери обслуговування та її визначення

Поняття економічної безпеки підприємства, її головна мета та функції. Структурні елементи економічної безпеки: фінансова, інтелектуальна та кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова складові та їх змістовні характеристики.

10.2. Оцінка економічної безпеки підприємства сфери обслуговування

Критерії економічної безпеки. Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Оцінювання ефективності діяльності відповідних структурних підрозділів підприємства.

10.3. Служба безпеки підприємства сфери обслуговування

Завдання та функції служби безпеки на підприємстві.

Тема 11. Економічний ризик та управління ним

11.1. Економічний ризик в туризмі

Поняття ризику. Основні джерела ризиків у туризмі. Вплив ризику на туристичну діяльність. Ідентифікація ризику на етапах організації туристичних послуг. Катастрофи та кризи з небезпек. Джерела ризиків для безпеки відвідувачів, приймаючих громад та працівників туризму.

11.2. Управління ризиком в туризмі

Функції управління ризиками в туризмі. Види ризику. Засоби уникнення ризику в туризмі. Основні етапи управління кризовими ситуаціями в туризмі. Безпека та страхування в туризмі.

Тема 12. Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування.

12.1. *Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства сфери обслуговування*

Трудові ресурси. Персонал туристичного підприємства. Класифікація працівників. Кадровий стан туристичного підприємства. Коефіцієнти визначення кадрового складу підприємства.

12.2. *Планування чисельності працівників на підприємствах сфери обслуговування*

Етапи планування кадрів підприємства. Якісний склад персоналу. Визначення чисельності працівників туристичного підприємства. Розрахунок потреби в кадрах. Розрахунок балансу робочого часу.

12.3. *Мотивація праці та організація заробітної плати підприємства сфери обслуговування*

Стимули до мотивації праці. Форми мотивації працівників. Заходи мотивації працівників. Економічні, правові й організаційні основи оплати праці на підприємствах. Економічна роль заробітної плати.

4. Методи навчання та викладання

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, мозкові атаки, презентації (табл. 4.1 і 4.2).

Основні відмінності активних та інтерактивних методів навчання від традиційних визначаються не тільки методикою і технікою викладання, але й високою ефективністю навчального процесу, який виявляється у: високій мотивації студентів; закріпленні теоретичних знань на практиці; підвищенні самосвідомості студентів; формуванні здатності приймати самостійні рішення; формуванні здатності до ухвалення колективних рішень; формуванні здатності до соціальної інтеграції; набуття навичок вирішення конфліктів; розвитку здатності до знаходження компромісів.

Таблиця 4.1

Розподіл форм та методів активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни

Тема	Практичне застосування навчальних технологій
1	2
Тема 1. Економічні основи туристичної діяльності	Лекція проблемного характеру з питання «Економічні переваги туристичної галузі». Банк візуального супроводу за темою.
Тема 2. Туристичний ринок та особливості його функціонування	Лекція проблемного характеру з питання «Роль, значення та сутність світового туристичного ринку». Презентація результатів роботи в малих групах
Тема 3. Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі	Лекція проблемного характеру з питання «Поняття підприємства сфери обслуговування та основні засади його функціонування». Презентація результатів роботи в малих групах

Тема 4. Основні й оборотні фонди підприємств сфери обслуговування	Лекція проблемного характеру з питання "Сутність основних й оборотних фондів підприємств сфери обслуговування". Банк візуального супроводу за темою.
Тема 5. Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування	Міні-лекція з питання «Виробнича потужність і фактори, що на неї впливають». Презентація результатів роботи в малих групах
Тема 6. Витрати підприємства сфери обслуговування та собівартість туристичного продукту	Лекція проблемного характеру з питання «Характеристика та аналіз структури витрат підприємства». Банк візуального супроводу за темою.
Тема 7. Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку	Міні-лекція з питання «Поняття і визначення рівня ціни туристичного продукту». Презентація результатів роботи в малих групах
Тема 8. Фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери обслуговування	Міні-лекція з питання «Методика розрахунку показників фінансового стану підприємства». Презентація результатів роботи в малих групах. Банк візуального супроводу за темою.
Тема 9. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств сфери обслуговування	Кейс «Планування виробничих інвестицій». Презентація результатів роботи в малих групах
Тема 10. Економічна безпека підприємств сфери обслуговування	Лекція проблемного характеру з питання «Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства». Банк візуального супроводу за темою.
Тема 11. Економічний ризик та управління ним	Лекція проблемного характеру з питання «Форми і методи державного регулювання міжнародного інвестування». Банк візуального супроводу за темою.
Тема 12. Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування	Лекція проблемного характеру з питання «Роль людського фактору в підвищенні ефективності діяльності підприємства». Банк візуального супроводу за темою. Презентація результатів роботи в малих групах

Лекції проблемного характеру – це один із найважливіших елементів проблемного навчання студентів. Вони передбачають поряд із розглядом основного лекційного матеріалу встановлення та розгляд кола проблемних питань дискусійного характеру, які недостатньо розроблені в науці та мають актуальне значення для теорії та практики. Лекції проблемного характеру відрізняються поглибленою аргументацією матеріалу, що викладається. Вони сприяють формуванню у студентів самостійного творчого мислення, прищеплюють їм пізнавальні навички. Студенти стають учасниками наукового пошуку та вирішення проблемних ситуацій.

Міні-лекції передбачають викладення навчального матеріалу за короткий проміжок часу й характеризуються значною ємністю, складністю логічних побудов, образів, доказів та узагальнень. Вони проводяться, як правило, як частина заняття-дослідження. Міні-лекції відрізняються від повноформатних лекцій значно меншою тривалістю. Зазвичай міні-лекції тривають не більше 10 – 15 хвилин і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію до всіх слухачів. Міні-лекції часто застосовуються як частини цілісної теми,

яку бажано викладати повноформатною лекцією, щоб не втомлювати аудиторію. Тоді інформація надається по черзі кількома окремими сегментами, між якими застосовуються інші форми й методи навчання.

Робота в малих групах дає змогу структурувати лабораторне заняття за формою і змістом, створює можливості для участі кожного студента в роботі за темою заняття, забезпечує формування особистісних якостей та досвіду соціального спілкування.

Мозкові атаки – метод розв'язання невідкладних завдань, сутність якого полягає в тому, щоб висловити якомога більшу кількість ідей за дуже обмежений проміжок часу, обговорити і здійснити їх селекцію.

Презентації – це виступи перед аудиторією, що використовуються для подання певних досягнень, результатів роботи групи, звіту про виконання індивідуальних завдань, проектних робіт. Презентації можуть бути як індивідуальними, наприклад виступ одного слухача, так і колективними, тобто виступи двох та більше слухачів.

Банки візуального супроводу сприяють активізації процесу навчання за темами навчальної дисципліни за допомогою наочності.

Таблиця 4.2

Використання методик активізації процесу навчання

Тема навчальної дисципліни	Практичне застосування методик	Методики активізації процесу навчання
1	2	3
Тема 1. Економічні основи туристичної діяльності	Тема лабораторного заняття «Суспільний феномен туризму»	Робота в малих групах, презентації
Тема 2. Туристичний ринок та особливості його функціонування	Тема лабораторного заняття «Етапи розвитку світового ринку туристичних послуг»	Робота в малих групах, мозкові атаки
Тема 3. Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі	Тема лабораторного заняття «Виробничі об'єднання підприємств і організацій, порядок їх утворення, функції та мета»	Робота в малих групах, мозкові атаки, презентації
Тема 4. Основні й оборотні фонди підприємств сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Фактори, що визначають структуру основних фондів»	Робота в малих групах, презентації
Тема 5. Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Система планів виробничої діяльності та порядок їх розробки»	Робота в малих групах, мозкові атаки
Тема 6. Витрати підприємства сфери обслуговування та собівартість туристичного продукту	Тема лабораторного заняття «Калькулювання витрат на виробництво продукції»	Робота в малих групах, мозкові атаки, презентації
Тема 7. Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку	Тема лабораторного заняття «Державне регулювання ціноутворення»	Робота в малих групах, презентації

Тема 8. Фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Типова схема використання прибутку»	Презентації, робота в малих групах, мозкові атаки
Тема 9. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень»	Робота в малих групах, мозкові атаки
Тема 10. Економічна безпека підприємств сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Сукупність чинників, що впливають на рівень економічної безпеки»	Робота в малих групах, мозкові атаки, презентації
Тема 11. Економічний ризик та управління ним	Тема лабораторного заняття «Методи оцінки економічних ризиків підприємства»	Робота в малих групах, презентації
Тема 12. Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування	Тема лабораторного заняття «Методи мотивації праці на підприємстві»	Презентації, робота в малих групах, мозкові атаки

5. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, лабораторні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

- поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

- модульний контроль, що проводиться з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті інтегровану оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

- підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі іспиту, відповідно до графіку навчального процесу.

Поточний контроль з даної навчальної дисципліни проводиться в таких формах:

- активна робота на лекційних заняттях;
- активна участь у виконанні лабораторних завдань;
- активна участь у дискусії та презентації матеріалу на лабораторних заняттях;
- проведення диктанту за лекційним матеріалом.

Модульний контроль з даної навчальної дисципліни проводиться у формі колоквіуму. **Колоквіум** – це форма перевірки й оцінювання знань студентів у системі освіти у вищих навчальних закладах. Проводиться як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час лабораторних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за

такими критеріями: розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; арифметична правильність виконання розрахункових завдань; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на лабораторних заняттях.

Максимальну кількість балів, яку може накопичити студент за формами та методами навчання, наведено в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Розподіл балів за формами та методами навчання

Теми змістовного модулю		Лекції (присутність)	Практичні заняття	Завдання за темами	Індивідуальні опитування	Компетентнісно-орієнтовані завдання	Письмові контрольні роботи	S
ЗМ 1	Тема 1. Економічні основи туристичної діяльності	1	1					2
	Тема 2. Туристичний ринок та особливості його функціонування	1	1	1	1			4
	Тема 3. Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі	1	1			2		4
	Тема 4. Основні й оборотні фонди підприємств сфери обслуговування	1	1	1	1			4
	Тема 5. Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування	1	1	1		2		4
	Тема 6. Витрати підприємства сфери обслуговування та собівартість туристичного продукту	2	2				4	8
	Тема 7. Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку	1	1			2		4
ЗМ 2	Тема 8. Фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери обслуговування	2	2	1	1			6
	Тема 9. Інвестиційно-інноваційна діяльність	2	2	1	1			6

підприємств сфери обслуговування								
Тема 10. Економічна безпека підприємств сфери обслуговування	1	1	1	1			4	
Тема 11. Економічний ризик та управління ним	1	1	1	1			4	
Тема 12. Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування	2	2	1			4	9	
Іспит							40	
	S	12	12	11	11	4	10	100

Самостійна робота здобувача включає: опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання; виконання домашніх завдань; підготовка до практичних занять; підготовка до колоквиуму; пошук (підбір) джерел для підготовки презентацій за заданою тематикою та виконання індивідуальних завдань з використанням програмного забезпечення.

Порядок оцінювання завдань самостійної роботи передбачає отримання балів відповідно до форм та методів навчання протягом вивчення дисципліни.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення іспиту, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається із 20 тестів та 3 практичних завдань (ситуаційного, діагностичного та евристичного), які передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень теоретичної підготовки студента і рівень його компетентності з навчальної дисципліни.

Екзаменаційний білет включає:

Стереотипне завдання: мах кількість балів – 10.

Ситуаційне завдання: мах кількість балів – 5.

Діагностичне завдання: мах кількість балів – 10.

Евристичне завдання: мах кількість балів – 15.

Результат семестрового іспиту оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної "Відомості обліку успішності".

Студента слід вважати атестованим, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює 100. Мінімумально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 60 (табл.5.2). Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Оцінки за цією шкалою заносяться до відомостей обліку успішності, індивідуального навчального плану студента та іншої академічної документації.

Таблиця 5.2

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

6. Рейтинг-план навчальної дисципліни

Система оцінювання рівня сформованості професійних компетентностей студентів денної форми навчання наведена в табл. 6.1.

Таблиця 6.1.

Тема	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мак бал
Тема 1.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція на тему « Економічні основи туристичної діяльності»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Економічні основи туристичної діяльності»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
Тема 2.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція на тему «Туристичний ринок та особливості його функціонування»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Туристичний ринок та особливості його функціонування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
Виконання практичних завдань за темою		Вирішення практичних задач з теми	1	
Тема 3.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція на тему Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Підприємство сфери обслуговування в сучасній економічній системі»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
Виконання компетентісно-орієнтованого завдання		Захист компетентісно-орієнтованого завдання	2	

	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	
Тема 4.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція на тему «Основні й оборотні фонди підприємств сфери обслуговування»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Основні й оборотні фонди підприємств сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
		Виконання практичних завдань за темою	Вирішення практичних задач з теми	1
Тема 5.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція на тему «Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Організація виробництва продукції (надання послуг). Виробнича програма підприємств сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
		Виконання компетентнісно-орієнтованого завдання	Захист компетентнісно-орієнтованого завдання	2
Тема 6	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція на тему «Витрати підприємства сфери обслуговування та собівартість туристичного продукту»	Робота на лекції	2
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Витрати підприємства сфери обслуговування та собівартість туристичного продукту»	Активна участь у виконанні практичних завдань	2
		Проведення письмової контрольної роботи	Поточна контрольна робота	4
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
Виконання практичних завдань за темою		Вирішення практичних задач з теми	1	
Тема 7.	Аудиторна робота			
	Лекція	Лекція на тему «Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку»	Робота на лекції	1

	Практичне заняття	Виконання практичного завдання «Ціна продукції. Ціноутворення в умовах ринку»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	
		Виконання компетентнісно-орієнтованого завдання	Захист компетентнісно-орієнтованого завдання	2
	Аудиторна робота			
Тема 8.	Лекція	Лекція на тему «Фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери обслуговування»	Робота на лекції	2
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Фінансово-економічні результати діяльності підприємств сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	2
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
		Виконання практичних завдань за темою	Вирішення практичних задач з теми	1
	Аудиторна робота			
Тема 9.	Лекція	Лекція на тему «Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств сфери обслуговування»	Робота на лекції	2
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	2
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
		Виконання практичних завдань за темою	Вирішення практичних задач з теми	1
	Аудиторна робота			
Тема 10.	Лекція	Лекція на тему «Економічна безпека підприємств сфери обслуговування»	Робота на лекції	1
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Економічна безпека підприємств сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
		Виконання практичних завдань за темою	Вирішення практичних задач з теми	1
	Аудиторна робота			
Тема 11.	Лекція	Лекція на тему «Економічний ризик та управління ним»	Робота на лекції	1

	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Економічний ризик та управління ним»	Активна участь у виконанні практичних завдань	1
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1
Тема 12.	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція	Лекція на тему «Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування»	Робота на лекції	2
	Практичне заняття	Практичне заняття за темою «Мотивація та оплата праці на підприємствах сфери обслуговування»	Активна участь у виконанні практичних завдань	2
		Проведення підсумкової контрольної роботи	Підсумкова контрольна робота	4
	<i>Самостійна робота</i>			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	Перевірка домашніх завдань (усна доповідь)	1

7. Рекомендована література

7.1. Основна

1. Василенко В. О. Конкурентоспроможність підприємств у сфері туристичного бізнесу [Текст] : навч. посіб. / Таврійський нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. – К. : Освіта України, 2012. – 506 с.

2. Економіка підприємства: компетентність і ефективність розвитку: монографія / В. С. Пономаренко, М. В. Афанасьєв, І. В. Гондарєва та інші.; за заг. ред. д.е.н., проф. Пономаренка В. С. – Х. : ХНЕУ, 2013. – 187 с.

3. Єрмаченко В. Є. Дослідження світового та регіональних туристичних ринків [Текст] : конспект лекцій / Харківський національний економічний університет. – Х. : ХНЕУ, 2011. – 239 с.

4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) [Текст] : навч. посіб. – 3-є вид., перероб. та доп. – К. : Альтерпрес, 2006. – 430 с.

5. Практикум по работе с программой комплексной автоматизации деятельности турфирм "ОВЕРИЯ-ТУРИЗМ" для студентов направления подготовки 6.140103 "Туризм" всех форм обучения : [Электронное издание] / сост. В. Е. Ермаченко, А. Г. Зима, А. Н. Брусильцева и др. – Х. : ХНЭУ им. С. Кузнеця, 2015. – 141 с.

6. Рекреаційні комплекси світу / Єрмаченко В.Є., Зима О.Г., Дехтяр Н.А., Алдошина М.В. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 321 с.

7. Туризм в умовах глобалізації: особливості та перспективи розвитку [Текст] = Tourism under conditions of globalization: specific features and prospects of development: monograph : монографія / [під ред. М.О. Кизима, В.Є. Єрмаченка]. – Х. : ІНЖЕК, 2012. – 471 с.

8. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія : навчальний посібник / Н. В. Фоменко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.

7.2. Додаткова

9. Kozubova N. Priorities of state programs for development of tourism in Ukraine/ N. Kozubova, / Economic and Legal Foundations of the Public Transformations in Conditions of Financial Globalization : monograph / edited by Yu. Pasichnyk – Yunona Publishing, New York, USA, 2018. – Pp. 193-203

10. Petrova M., Dekhtyar N. Klok O., Loseva O. Regional tourism infrastructure development in the state strategies. Problems and Perspectives in Management (ISSN 1727-7051 print, 1810-5467 online). Volume 16, Issue 4, 2018. Pp. 259-274 SCOPUS. doi: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.22](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.22)

11. Stryzhak O. Assessment of the relationship between the tourism sector development and other sectors of economy // Economics of Development (Економіка розвитку). – 2019. – Vol. 2. – 10-18 pp.

12. Sushchenko O. Eco-Friendly Behavior of Local Population, Tourists and Companies as a Factor of Sustainable Tourism Development / O. Sushchenko, N. Kozubova, O. Prokopishina // International Journal of Engineering and Technology. – 2018. - Vol 7. - № 4.3. Special Issue 3. – pp. 514-518.

13. Sushchenko O. Management technologies of ensuring environmental protection as the territory development strategic priority / O. Sushchenko, I. Trunina, O. Klok, O. Loseva // SHS Web Conf. Volume 61, 01026 (2019). – 11 p.

14. Sushchenko O. The territory recreation ensuring management system / O. Sushchenko, I. Trunina, G. Likhonosova // Proceedings of the Faculty of Economics of Matej Bel University in Banska Bystrica. Volume 1. Economic Theory and Practice. Banska Bystrica: Belianum, 2018. Pp. 635-647.

15. Сущенко О. А. Рекреаційна економіка: робоча програма для здобувачів спеціальності 242 «Туризм» третього (освітньо-наукового) ступеня / О. А. Сущенко // Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 48 с.

16. Сущенко О. А. Територіальний брендинг як інструмент розвитку туристично-рекреаційного комплексу / О. А. Сущенко, К.В. Касенкова // Економічні інновації. – 2019. – Т. 21, Вип. 2 (71). – С. 139-149.

17. Тимошенко К.В. Стратегічні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств на світовому ринку послуг // Інфраструктура ринку. - 2017. - №14. - режим доступу до ресурсу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/14-2017>

18. Тимошенко К. В. Проблемні аспекти у зовнішньоторговельній діяльності України в контексті світових рейтингів (на прикладі «Doing business») / Н. В. Проскурніна, К. В. Тимошенко // Бізнес Інформ. – 2018. – №10. – С. 63–69.

19. Тимошенко К.В. Брендинг туристичного підприємства / Тимошенко К.В. // Матеріали міжнар. наук.-прак. конф. «Економіка, менеджмент та аудит: сучасні проблеми, перспективи та напрями розвитку»: тези доповідей, 22 лютого 2020 р. – Л. Львівська економічна фундація, 2020. – с. 94-98.

20. Yermachenko V., Dorokhov O., Dekhtyar N. Business tourism development on the basis of public-private partnership // Tourism analysis (USA). – 2015. – Vol. 20. – No. 4. – Pp. 433-440. <https://www.cognizantcommunication.com/back-issues-of-active-journals/tourism-analysis-back-issues>

7.3. Інтернет-ресурси

ПНС з навчальної дисципліни «Управління персоналом туристичного підприємства».
– Режим доступу: <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=6782>